

TƏLİM-TƏRBIYƏNİN NƏZƏRİYYƏSİ

UOT (UDK) 3.37

VƏTƏNDAŞ CƏMİYYƏTİNDƏ İNKLÜZİV TƏHSİL**Aslanova Yeganə Əli qızı****Gəncə Dövlət Universiteti**aslanova.yegana@bk.ru

Xülasə: Yaşadığımız maddi aləm ziddiyyətlərlə doludur. Pedaqogikadan məlumdur ki, ziddiyyətlər öz həllini tapdıqda hərəkətverici qüvvəyə çevrilir. Dünyada olan çətinliklər və sınaqlar insanlar üçündür. Qurduğumuz vətəndaş cəmiyyətinin hər bir üzvünün özünəməxsusluğu vardır. Fiziki cəhətdən sağlam inlanlarla yanası, cəmiyyətimizdə xüsusi qayğıya ehtiyacı olanlar da vardır. Bizim üçün maraqlı hesab edilə təbəqə xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlardır. Qanunvericilik sənədlərinə istinad etməklə, dayanıqlı inkişafı təmin etməyi bacaran ölkəmizdə bu kimi insanların təhsili və inkişafı prioritetlərdəndir. Qarşıya qoyulmuş əsas məqsədlərə çatmaq üçün yalnız qanunvericilik bazasının olması kifayət deyildir. Burada müasir cəmiyyətimizin hər üzvünün payına vətəndaş mövqeyindən həmin insanlara dəstək payı düşür.

Açar sözlər: vətəndaş cəmiyyəti, inklüziv təhsil, təhsil sistemi, integrasiya, layihə

Ключевые слова: гражданское общество, инклюзивное образование, система образования, интеграция, проект

Keywords: civil society, inclusive education, education system, integration, project

1999-cu ildən müstəqil Azərbaycanda köklü islahatlar və yeniliklərə doğru start verildi və “Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramı” öz təsdiqini aldı. Üç mərhələdən ibarət olan bu islahat proqramı miqyasına, əhatə dairəsinə və müddətinə görə ən böyük Dövlət Proqramı idi və təhsil sisteminin XXI əsrin çağırışlarına cavab verməsinə, Avropa əmək bazarına çıxışın təmin edilməsinə yönələn qərarların başlanğıcı oldu. Ulu Öndər Heydər Əliyevin dediyi kimi, “Azərbaycanın təhsil sistemində keçmiş ənənələrdən, nailiyyətlərdən, böyük potensialdan istifadə edərək təhsil sistemini yeni tələblərə uyğunlaşdırmaq, islahatlar həyata keçirmək işi başlanmışdır” [2].

“Təhsil hər bir dövlətin, ölkənin, cəmiyyətin həyatının, fəaliyyətinin mühüm bir sahəsidir. Cəmiyyət təhsilsiz inkişaf edə bilməz”, - deyən Prezident Heydər Əliyev təhsil sahəsində islahatların daha da sürətləndirilməsi məqsədilə 2002-ci il oktyabrın 4-də “Azərbaycan Respublikasında ümumtəhsil məktəblərinin müvafiq texniki bazasının möhkəmləndirilməsi haqqında” Sərəncam imzaladı. Bununla ümumtəhsil məktəbləri şəbəkəsinin genişləndirilməsi, maddi-texniki bazanın möhkəmləndirilməsinə zəmin yaradıldı.

Bir çox islahatlar sırasında xüsusi qayğıya ehtiyacı olan insanların təhsil ehtiyaclarının qarşılınması da prioritetə çevrildi. Məlumdur ki, sağlamlıq imkanları məhdud insanların həm ailədə, həm də cəmiyyətdə çətinlikləri çoxdur. Bu problemlərdən ən çox diqqəti cəkəni xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların təhsil ehtiyaclarının ödənilməsi olmuşdur. Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə 2001- ci ildə inklüziv təhsil sahəsində ilk hüquqi baza işıq üzü gördü. Bu sənəd “Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin təhsili (xüsusi təhsil) haqqında Qanun” oldu [4].

Qanun cəmiyyət və təhsil prosesinin iştirakçıları tərəfindən rəğbətlə qarşılandı. Azərbaycan cəmiyyəti bu sahəyə dair tənzimləyici qanunvericiliyi xeyli vaxt idi ki,

gözləyirdi. Qanun çərçivəsində ölkədə bir sıra pilot layihələrə start verildi. Buraya 13 məktəbəqədər təhsil müəssisəsi, 14 ümumtəhsil məktəbləri qoşuldu. Tədbirlərlə paralel olaraq bu sahədə elmi və praktik baxımdan artıq yetərincə bazası olan ölkələrin təcrübəsi öyrənilməyə başlandı, maraqlı əlaqələr də bu dövrdən yarandı.

İnklüziv təhsil ölkənin qanunlara müvafiq təhsilinin inkişafındakı prosesdir. Müasir dünyamızda bir çox ölkələr, o cümlədən Azərbaycan da bu prosesə qoşulmuşdur.

İnklüziv təhsilin forması deyildir, yeni və hər bir insana seçimlərində azadlıq verən öz fəlsəfi əsasları ilə fərqlənən təhsildir. İnklüziv təhsilin təlim-tərbiyəsinin praktik əsaslarında hər insanın fərdi xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla onun tələbatlarının ödənilməsi ideyası dayanmışdır. İnklüziv təhsil təlim prosesində fərdiləşməni xüsusi vurğulamaqla, yeni inklüziv təhsilin fəlsəfəsinə uyğun proqramların işlənilməsinə vacib edir.

Ölkədə gedən sosial-iqtisadi dəyişikliklər, sosial siyasətin demokratik istiqamətlərinin müəyyənləşməsi, cəmiyyətdə humanizm ideyalarının geniş miqyasda tətbiqi, milli təhsil sisteminin inkişafı, xüsusi qayğıya ehtiyacı olan tələbənin təhsil ehtiyaclarının təmin edilməsinin təkmilləşdirilməsi yollarını axtarır və metodik məzmun baxımından təlim-tərbiyə işlərinin tələblərə müvafiq qurulmasının yollarını və imkanlarını müəyyən edir.

Müasir şəraitdə xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların təlim-tərbiyə prosesinə yeni yanaşmalar sosial cəhətdən aktiv şəxsiyyətin formalaşmasına yönəlmişdir. Şəxsiyyətin mobil iqtisadiyyat çərçivəsində adaptiv davranış qaydalarına yiyələnməsi çox önəmli məqamlardan biridir və çevrilir. Bu vəzifələrin reallaşmasının yollarından biri inklüziv təhsil hesab edilir.

İnklüziv yanaşma nöqtəyi-nəzərindən əlillik sosial problemdir. Əlillik o zaman özünü göstərir ki, insan üçün yaşadığı mühitdə məhdudiyyətlər keçilməz olur. İnklüziv cəmiyyətdə insanın düşüncələrindən öncə mühitin formalaşması nəzərdə tutulmalıdır. Beləliklə, inklüziv təhsil mahiyyət baxımından bütövlükdə infrastrukturunu əhatə etməlidir: təhsil, iş yerləri, ictimai məkan və s.

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının verdiyi statistik məlumatlara görə yaşadığımız planetdə əhalinin 15% yaxın əlil insanlar vardır, bunların sırasında uşaqlarda var. Azərbaycanda isə əlil uşaqların sayı 65 minə çatmışdır. Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan insanların haqları BMT tərəfindən 2006-cı ildə qəbul edilmiş Əlillərin Hüquqları Konvensiyası ilə qorunur. Mövcud hüquqi bazaya istinadla XXI əsrin ilk günlərindən Azərbaycanda bu insanların hüquqlarının qorunması ilə yanaşı cəmiyyətdə maariflənmə işləri və inklüziv təhsilin təbliği təşkil edilmişdir. Sevindirici hal kimi onu qeyd edə bilərik ki, artıq cəmiyyətdə xüsusi qayğıya ehtiyacı olan insanlara münasibət dəyişməkdədir və mövcud stereotiplərin aradan qaldırılmasında xeyli işlər görülmüşdür.

BMT tərəfindən təqdim edilmiş sənədə əsasən tərəfdaş ölkələrdə əlilliyi olan insanların yaşadıkları məkanda bərabər hüquqların təmin edilməsi, təhsil mühitinin onların tələblərinə müvafiq qurulması, mobilliyin təmin edilməsi və yaşadıkları ölkənin mədəni, ictimai həyatında fəal mövqe tutmaları üçün hər bir şərait yaradılmalıdır. Konvensiyanın əsas prinsipləri aşağıdakılar olmuşdur:

- insan ləyaqətinə və seçimlərində azadlığına hörmət;
- ayrı-seçkilərin olmaması;
- cəmiyyətə effektiv şəkildə inteqrasiya;
- əlilliyi olan insanların istəklərinə hörmət;
- bərabərlik imkanlarının yaradılması;
- gender bərabərliyi.

2015-ci ildə BMT tərəfindən dayanıqlı inkişaf əlaqəli yeni proqram qəbul edilmişdir. Proqram qarşıya başlıca məqsədlər qoymuşdur ki, bu məqsədlər reallaşdırılmasına 2030-cu ilə qədər keçiriləcək tədbirlər çərçivəsində nail olunması nəzərdə tutulur.

Bu məqsədlərin hamısı inklüziv hesab edilə bilər, bərabər hüquqların təmin edilməsinə çağırış qismində. Məqsədlərdən yeddisi məhz əlil insanların təhsili və səhiyyəsi problemlərinə yönəlmişdir. Artıq 7 ildən sonra ilkin nəticələrin şahidi olmaq bizə nəsib olacaq. Ölkə daxilində aparılan müşahidələr göstərir ki, inklüziya bizim cəmiyyətdə öz yerini tapmaqdadır. Demək olar ki, inklüziya güclü trend olaraq mühiti, pedaqogikanı, cəmiyyətdə olan münasibəti, xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlara baxışı dəyişməyə qadir oldu. Artıq cəmiyyətimizdə sağlam düşüncəyə malik gənc nəsil tərəfindən əlil insanların inteqrasiyası rəğbətlə qarşılır və sosial platformalarda təbliğ olunur.

Araz Supermarket MMC-nin gənc mütəxəssisi Əhmədova Həmidənin Facebook sosial platformasında maraqlı fikirlərinin paylaşımına şahid olduq: “Gülməyimə baxmayın, bu şəkili çəkmədən öncə ağzımı tutub hönkür - hönkür ağladım. Qazi, şəhid ailələrinin övladları və xüsusi qayğıya ehtiyacı olan körpələr ilə getmişdik cizgi filmi izləməyə. Reabilitasiya mərkəzinin müəlliməsi balaca qızın əlindən tutub onu pilləkənlərdən düşürür, arxada təxminən 7 yaşında serebral iflicli bir balaca qız "müəllimə, mən burdan özüm düşə bilməyəcəm" deyir. O an qızçıqazın əlindən tutdum, düşürdüm, öpdüm əlindən, uşaqlar cizgi filmi izləməyə keçdilər. Mən isə özümü çölə atdım. Qulağımdan hələ də müəlliməsinin çağırmasının səsi getmir. Bəli həssasam, bəli hisslər məni boğur, bəli belə olmaz. Ama başqa cür də bacarmıram...” [3]

Araşdırmalar göstərdi ki, bu tədbir Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin tabeliyindəki Dövlət Tibbi-Sosial Ekspertiza və Reabilitasiya Agentliyinin təşkilatçılığı “Araz supermarketlər şəbəkəsi Zəfər Günü münasibətilə həssas qrupdan olan uşaqları sevindirib” silsiləsindən əlilliyi olan uşaqlara diqqət göstərməklə, onların cəmiyyətimizə inteqrasiyasında daha bir xeyirxah işə imza atıblar. Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün sosial şəbəkələrin cəmiyyətin gənc üzvlərinin formalaşmasında güclü təsiri var.

Bu prosesdə cəmiyyətin və ayrı-ayrı təşkilatların birliyi gözəl nəticələr verir. Ən gözəl nümunələrdən biri də Ulu Öndərin adını daşıyan Heydər Əliyev Fondunun inklüziyanın ölkəmizdə inkişafında verdiyi gözəl töhfələrdir. Fondun işində xüsusilə diqqəti cəlb edən gözəl məqamlar var: Bakının Yeni Günəşli yaşayış massivində Xüsusi Qayğıya Ehtiyacı olan Uşaqların Dövlət Reabilitasiya Müəssisəsinin yaradılması, 1 sayılı və 2 sayılı Sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlar üçün sosial xidmət müəssisəsi, son zamanlarda qərb regionuna aid belə bir mərkəzin açılışı Gəncə şəhərində olmuşdur. Bu mərkəzlərdə uşaqlar daim dövlət təminatındadır, xüsusi qayğı göstərilməsilə yanaşı onlar üçün xüsusi rejim və hər uşağa dair fərdi iş planları tutulur. Sosiallaşma və cəmiyyətə inteqrasiyası ilə əlaqədar bu uşaqlarla aparılan reabilitasiya işlərinin bir istiqaməti də mədəni – kütlə işlərə uşaqların cəlb edilməsidir [1].

Fondun daha bir sosial layihəsi çərçivəsində ölkəmizin müxtəlif bölgələrində Regional İnformasiya Mərkəzləri yaradılması olmuşdur ki, bu mərkəzlər əlilliyi olan şəxslərin İKT-dən istifadə imkanlarına malik olmalarının təmin edilməsi məqsədinə xidmət edir. Tədbirlər çərçivəsində Fond gənc sağlamlıq məhudiyyəti olan şəxslərin əl işlərinin sərəgisi və satışı işlərinin də təşkilatçısı qismində çıxış edir.

Yaxşı hallardan biri də o olmuşdur ki, Heydər Əliyev Fondunun, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin və UNİCEF-in təşkilatçılığı ilə «İmkanlara məhdudiyyət yoxdur» təbliğat-təşviqat kampaniyası da təşkil olunub.

Bu gün Azərbaycanda qurulan vətəndaş cəmiyyətinin başlıca prinsiplərindən olan – hər vətəndaş Vətənin qurucusu və idarəçiliyində fəal iştirakçıdır dedikdə, cəmiyyətimizin hər bir üzvünü, əlilliyi olan insanları da bu proseslərə daxil edirik. Əlilliyi olan insanların quruculuq işlərində fəal iştirakının təminatçısı dövlət və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Cənab İlham Əliyev özüdür. Bu işdə hər birimizin vətəndaş mövqeyinin ifadəsini mütləq hesab edirik.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan əlilliyi olan şəxslərin sosial müdafiəsi və tibbi-sosial reabilitasiyası dövlətin sosial siyasətinin mühüm tərkib hissəsidir. 2019 <https://sosial.gov.az/media/xeberler/2952>
2. Əliyev B. “Azərbaycan Müəllimi” 10 may 2023-cü il <https://mail.muallim.edu.az/news.php?id=24908>
3. Əhmədova H. Status. 2023 <https://www.facebook.com/ahmadovahamida1>
4. Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin təhsili (xüsusi təhsil) haqqında AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNU Bakı şəhəri, 5 iyun 2001-ci il № 136-IIQ <https://e-qanun.az/framework/4353>

ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В ГРАЖДАНСКОМ ОБЩЕСТВЕ

Асланова Егана Али

Резюме

Материальный мир, в котором мы живем, полон противоречий. Из педагогики известно, что противоречия становятся движущей силой, когда они находят своего решения. Трудности и испытания в мире для людей. Каждый член, строящегося нами, гражданского общества имеет свою уникальность.

Помимо физически здоровых людей, в нашем обществе есть и люди, нуждающиеся в особой заботе. Часть населения, которое нас считается значимым – это дети - инвалиды, нуждающиеся в особой заботе. В нашей стране, способной обеспечить устойчивое развитие, образование и развитие таких людей является одним из приоритетов, опираясь на законодательные документы. Но для достижения основных целей недостаточно иметь только законодательную базу. Здесь каждый член нашего современного гражданского общества должен вносить свою долю для поддержки этих людей.

INCLUSIVE EDUCATION IN CIVIL SOCIETY

Aslanova Egana Ali

Summary

The material world in which we live is full of contradictions. From pedagogy we know that contradictions become a driving force when they find their solution. Each member of the civil society we are building has its own uniqueness.

In addition to the physically healthy, we have people in our society who need special care. The part of the population we consider significant is children with disabilities who need special care. In our country, able to ensure sustainable development, education and development of such people is one of the priorities, based on legislative documents. But it is not enough to have only a legislative framework to achieve the main goals. Here, every member of our modern civil society must contribute its share to support these people.

Rəyçi: dosent Bayramova Z.V.

Daxil olma tarixi 10 oktyabr 2023-cü il